Finnbosättningar i Uppsala

Uppsala kommun
KULTURNÄMNDEN

INNEHÅLL

Förord ..... sid 1
Skogsfinsk kolonisation ..... sid 2
Finnbygderna idag ..... sid 3
Skogsfinsk kultur och tradition ..... sid 5
- *Byggnadsskick*
- *Försörjningsstrategier*
- *Mat och hantverk*
- *Språk och ortnamn*

Carl Axel Gottlund ..... sid 9
Källor och litteratur..... sid 10
Finnar i Uppland och Uppsala kommun ..... sid 11
Skogsfinnar i Uppland..... sid 13
Skogsfinnar i Järlåsa socken ..... sid 14
- *Lövhagen*
  - *Gamla huset*
  - *Mangårdsbyggnaden*
  - *Portlidret*

Skriften är framtagen av kulturnämnden i Uppsala kommun
Kontakt: kulturkontoret@uppsala.se, 018-727 87 00 (växel)
Skribent: PhD Maud Wedin, Falun
Fotografier: Maud Wedin, där inget annat anges
Omslagsbild: Förfallen rökstuga med källarsvale i Järlåsa
Tryck: RK tryck
Formgivning: Uppsala kommun, Teknik & Service

2013-01-03

ISBN- 978-91-637-0785-8

SVERIGE OCH FINLAND VAR UNDER 700 ÅR delar av samma land. Minst lika länge har det funnits finsktalande personer i Mälardalen. Under perioden 1580–1650 flyttade personer från skogsområden i Finland för att ta upp nybyggen i svenska skogsområden. Tack vare inflyttningen fick dessa platser finska namn och en skogsfinsk kultur. Sedan 2010 är sverigefinnar enligt lag en nationell minoritet i Sverige, och Sveriges minoritetspolitik vilar på Europarådets arbete med mänskliga rättigheter och minoritetsfrågor. Finnbosättningar i Uppsala är en del i Uppsala kommuns arbete med att främja den sverigefinska kulturen och det finska språket. Skriften har tagits fram i samråd med den sverigefinska minoritetens samrådsgrupp i Uppsala, och med hjälp av statliga medel.

Mycket nöje eller mukavia lukuhetkiä!

Eva Edwardsson
Ordförande, kulturnämnden i Uppsala kommun

SKOGSFINSK KOLONISATION

Från slutet av 1500-talet till 1600-talets mitt koloniserades stora delar av barrskogsområdena i Skandinavien av svedjebrukande finnar med rötter i Savolax. Sverige och Finland var officiellt samma rike i mer än 700 år, vilket har inneburit stor rörlighet åt båda håll över Bottenviken. Eftersom vattnet snarare förband än skiljde åt i äldre tid, var det betydligt lättare att färdas till sjöss än landvägen. Redan under medeltiden skedde arbetsvandringar och under Gustav Vasas tid uppmuntrades denna migration, då arbetskraft behövdes både i jordbruket och i gruvorna. Dessa finnar var främst västfinnar, med en kultur som mer liknade den svenska. Det var större skillnad kulturellt mellan västliga finnar och skogsfinnarna än mellan västfinnar och svenskar. Skogsfinnarnas historiska rötter finns i österled. Bara några få generationer före migrationen till Sverige, flyttade de från östra Finland för att kolonisera de väldiga ödemarkerna i det inre av Finland. Rautalampi storsocken bildades som följd av denna savolaxiska expansion och många av de skogsfinnar som flyttade till svenska sidan av riket kom just från detta område.

Den skogsfinska migrationen hade sin grund i flera samverkande faktorer. I en stor del av den äldre litteraturen uppges krig och missväxt som den främsta orsaken. Resultatet av nyare forskning pekar på en betydligt mer komplex kedja av orsaker, där svedjebruket och sökandet efter nya orörda granskogsområden anses som den viktigaste. Forskningen visar på stor flexibilitet hos skogsfinnarna att finna kompletterande näringar. Bland annat var boskapsskötseln en viktig komponent.

I Skandinavien bildades finnbygdsområden från Tiveden i söder till Lappland i norr, från Gästrikland i öster till norska Telemark i väster. Man kan betrakta finnmarkerna i Gästrikland med omnejd som uppmarschområde för den skogsfinska kolonisationen under 1600-talet. Därifrån gick sedan migrations-fronten mot övriga Norrland, Dalarna, Värmland och Norge. Redan i mitten av 1600-talet utvandrade också ett antal skogsfinnar till Delaware i Amerika.

Den skogsfinska kolonisationen uppmuntrades av myndigheterna som såg positivt på möjligheterna till ökade skatteintäkter i form av nya hemman i de dittills obefolkade områdena. De svenska bönderna föredrog de för åkerbruk lämpade sedimentjordområdena vid älvar, större sjöar och kuster. De intilliggande skogarna användes för skogsbete, jakt och fiske. Där hämta-

des ved och nödvändigt timmer. I övrigt hade inte skogen särskilt högt värde.

Svedjebruket, som främst behövde orörd granskog, bedrevs i de moränmarksområden som var obefolkade. Det innebar att skogsfinnarna gärna bosatte sig i gränsområden; mellan socknar, landskap eller län. Eftersom finnbosättningarna kom att hamna i administrativa periferiområden kunde skogsfinsk kultur leva kvar under lång tid. I vissa isolerade områden hölls det särskilda byggnadsskicket, språket och matkulturen levande ända in i sen tid.

Redan under 1600-talet uppmärksammade myndigheterna att skogsfinnar brände stora skogsområden. I takt med att bruksnäringen fick större betydelse uppstod en konkurrenssituation om skogen mellan skogsfinnar och bruken, i synnerhet i Bergslagen. Det beslutades om restriktioner mot svedjebruket och finnarna tvingades successivt övergå till vanligt åkerbruk under 1700-talet, vilket inte var alldeles lätt på de steniga moränmarkerna.

Under 1800-talet ökade befolkningen och finnbygdsområdena fick svårt att försörja sina invånare på de svårodlade markerna. Under missväxtåren andra halvan av 1800-talet utvandrade därför många till Amerika. Under 1900-talet fortsatte utflyttningen och en stor del av ungdomarna flyttade till tätorter och började arbeta i de uppväxande industrierna. Skämtsamt brukar man säga att när vägnätet byggdes ut under mitten av 1900-talet användes det av invånarna i finnbygderna för de rullande flyttlassen.

FINNBYGDERNA IDAG

Idag är de flesta finnbygder glest befolkade, men de människor som fortfarande bor där tycker att det ger högre livskvalitet att leva nära naturen i en bygd där man har sina rötter. Många av de gamla gårdarna har emellertid övergått till att bli fritidshus och några har blivit hembygdsgårdar. Utflyttade finnättlingar återvänder dock gärna till sin hembygd och sommartid pågår en mängd aktiviteter i de olika finnskogsområdena. Mottiaftnar, rökstugekvällar, finnskogsteater, bussrundturer och guidade visningar på gamla finngårdar är några exempel. Nätverksföreningen FINNSAM (Finnbygder i Samverkan) anordnar flera konferenser per år i olika finnskogsområden. Några högskolor och universitet har ordnat kurser och seminarier om skogsfinnarnas kultur och historia. Finnskogsmuseet i Alfta, Finnkulturcentrum i Värmland och Norsk Skogfinsk Museum i Svullrya har utställningar och litteratur samt ger information om olika besöksmål.

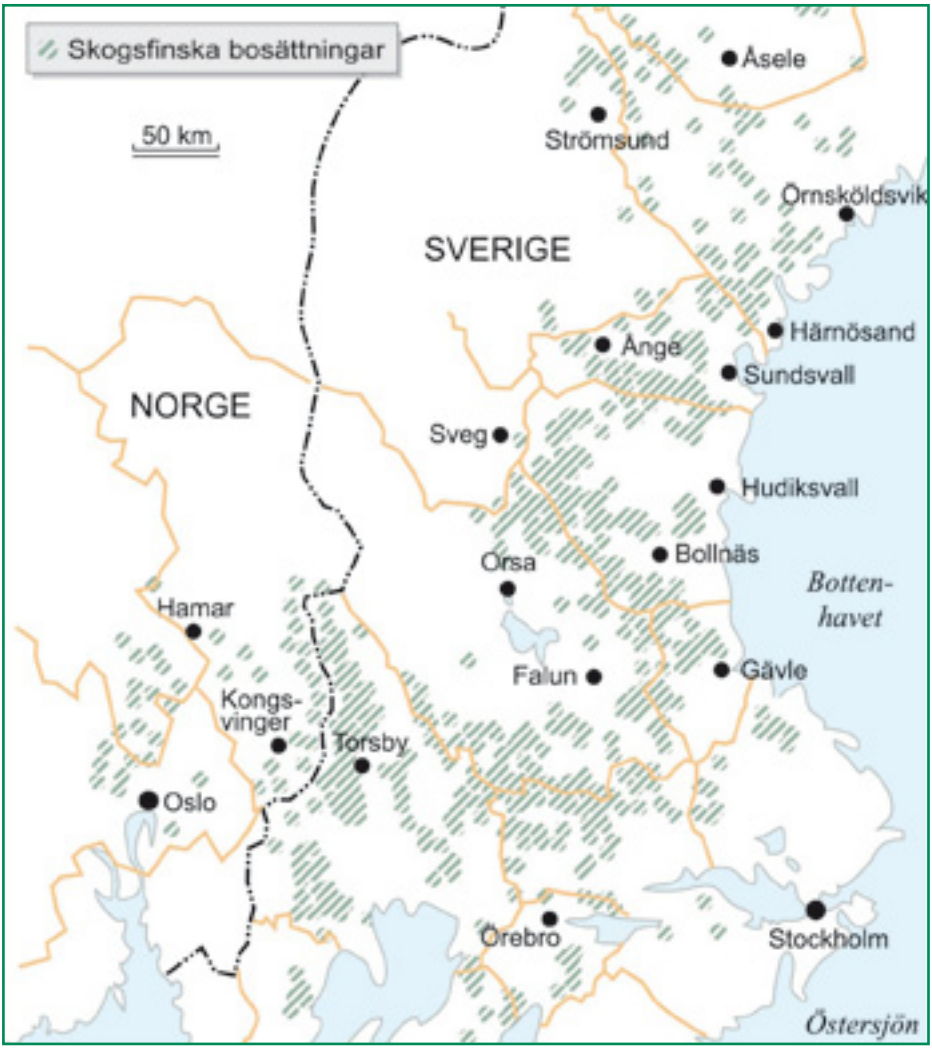

Skogsfinska bosättningar
Karta: Maud Wedin och Tove Johansson

SKOGSFINSK KULTUR OCH TRADITION

Byggnadsskick

Skogsfinnarna förde med sig egna byggnadstraditioner i form av skorstenslösa byggnader. Bostadshuset kallades rökstuga och hade en rökugn i ena hörnet. Som rökutsläpp fanns en rökkanal av trä från innertaket ut genom yttertaket. Rökugnen var en mycket effektiv värmekälla då stenarna fungerade som värmemagasin. Man slapp besvär med röken tack vare rökkanalen och den höga temperaturen vid eldandet som innebar att rökgaserna brann upp. Flest bevarade rökstugor idag finns i Solør-Värmland.

Rökugnen på finngården Mattila, Östmarks socken i Värmland används än idag.
Foto: Anders Damberg

Rökbastun fanns på så gott som alla finngårdar. Den hade också en stenrösugn i hörnet av byggnaden. När bastuugnen hade blivit uppvärmd av elden och röken vädrats ut var det dags att hälla vatten på de heta stenarna för att få ett skönt bastubad. Bastur finns bevarade i Bergslagen samt i Solør-Värmland.

Den tredje typiska skogsfinska byggnaden var torkhuset, rian, där man torkade rågen. Den påminner om bastun, men var högre då där fanns ett mellangolv av lösa stänger, där rågkärvarna staplades för att torka över ugnen. Bevarade rior finns i Gävledala-området och Bergslagen.

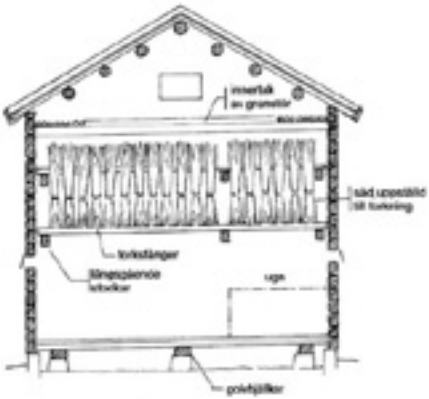

Ria i genomskärning.
Teckning: Arne Östman

Försörjningsstrategier

Skogsfinnarnas viktigaste odlingsmetod var svedjebruket. Man brände bördiga skogsmarker, helst granskogar som trivs på näringsrik mark. Den speciella svedjerågen som växte i tuvor kunde ge omkring 20 gånger större skördar än de sädesslag som växte på vanliga åkermarker.

Rågen var viktig som basföda och handelsvara. Man var mycket noga med hanteringen och rågkärvar torkades omsorgsfullt, antingen på så kallade finnhässjor eller i riorna.

Bild: Maria Blomberg

Eftersom svedjebruket var så betydelsefullt för skogsfinnarna hände det att de svedjade olagligt på marker där de inte hade tillstånd. I domboken 1675 för Sjuhundra härad anges till exempel att Klemet Finne hade huggit, bränt och odlat på olaglig svedjemark inom Edsmansbolets mark.

När de gamla svedjorna växte igen fick man goda betes- och slåttermarker vilket innebar att skogsfinnarna även kunde hålla mycket boskap. Mjölk och mejeriprodukter var därför en viktig del av kosthållet. Besökare på finnskogarna vittnade om att man fick en kanna oskummad mjölk som välkomstdryck av husmor på gården. Det kärnade smöret från finngårdarna var mycket efterfrågat från prästerna för det tionde som de skulle erhålla från sina församlingsbor.

En jaktmetod var att gillra spjut, ett så kallat älgdrag. Illustration: Lars-Ola Norén

Skogsfinnarna var duktiga jägare och många var till och med kungliga skyttar. Kronan behövde bland annat älgskinn. Men köttet var också ett viktigt tillskott i hushållet, vilket ledde till att skogsfinnarna ofta tjuvjagade vilt, enligt domböckerna.

Motti med fläsk och lingonsylt.

Mat och hantverk

Den skogsfinska maträtten motti (fi. mutti) är en torr, grynig gröt av korn eller havre som lever kvar i obruten tradition från 1600-talet till idag i många av våra finnbygder.

Mottin har även etablerat sig som en viktig del av den gastronomiska upplevelsen under skogsfinska konferenser, kurser och hembygdsevenemang.

I Gästrikland, som är Upplands nordliga landskapsgranne, finns ett par exempel på skogsfinskt hantverk. Det vinkelböjda spånadsfästet, med rötter såväl i östra Finland som i nordvästra Ryssland, känns igen på formen där spinnerskan sitter på den horisontella delen och lin- eller ulltotten placeras på den upprättstående delen.

T.v. visas ett vinkelböjt spånadsfäste från Ockelbo socken, numera förvarat på Gävleborgs länsmuseum. Foto: Kjell Söderlund

Svepskrinet med platt lock är en annan typisk representant för skogsfinskt hantverk som återfinns i många finnskogsområden. Detta skogsfinska svepskrin finns i Botjärn i Järbo socken. Foto: Kjell Nordqvist

Språk och ortnamn

Skogsfinnarna talade en östfinsk dialekt som i vissa finnmarker levde kvar ända in på 1900-talet, medan språket försvann tidigare i andra områden där skogsfinnarna snabbare assimilerades i den svenska kulturen.

Man hade också i regel släktnamn vilket var typiskt för den östfinska kulturen. Dessa släktnamn hade ofta ändelsen -inen, som till exempel Tarvainen, Hiiroinen och Lehmoinen.

Det som idag främst påminner om skogsfinnarnas språk är de finska ortnamn som fortfarande finns kvar i de olika finnskogsområdena, om än något förändrade genom århundradena. Många myrar, tjärnar och andra terrängtyper har skogsfinska namn som Kissalamp (Kattjärnen), Alaså (Nedre myren) och Mostickamäck (Blåbärsberget).

Ibland finns även skogsfinska släktnamn med i ortnamnen. Som exempel kan nämnas Waisasen Lambi (Vaissinens/Väisäinens tjärn). Namnet återfinns på en skattläggningskarta från 1835 i Ockelbo finnmark i Gästrikland.

Waisasen Lambi i Ockelbo socken, Gästrikland Skattläggningskarta från 1835.

CARL AXEL GOTTLUND

En av de viktigaste nedtecknarna av skogsfinska förhållanden under tidigt 1800-tal var Carl Axel Gottlund (1796–1875), som under sina studieresor skrev detaljrika dagböcker. Upptakten till dessa studieresor skedde faktiskt i Uppsala.

Gottlund föddes 1796 i en prästfamilj i Finland. Familjen bosatte sig 1805 i Juva i Savolax, där fadern blev kyrkoherde. Redan som liten blev han intresserad av den savolaxiska dialekten och kulturen. Han tog studentexamen i Åbo 1814 och flyttade därefter till Uppsala hösten 1816 för vidare studier på universitetet.

I Uppsala blev Gottlund ombedd att recensera boken ”Finnland und Seine Bewohner” som bland annat beskrev de i Sverige och Norge boende finnarna. Hans nyfikenhet väcktes och redan sommaren därpå, år 1817, företog han sin första studieresa till finnmarkerna i Dalarna och gränstrakterna mot Hälsingland. 1821 reste han till finnskogarna i Solør-Värmland. Dagböckerna från dessa resor är innehållsrika och ger livfulla skildringar. Han nedtecknade även runor, släktnamn, seder och bruk vilket idag är av stor vikt för forskningen.

I Uppsala blev även de årliga marknadsdagarna, Distingen, av betydelse då Gottlund 1823 där träffade skogsfinnar från Medelpad och Hälsingland som berättade om skogsfinska släkter och släktnamn i området.

Samma år överlämnade Gottlund en ansökan tillsammans med skogsfinnar från 13 socknar i Solør-Värmland om att få bilda ett finskt härad med egen kyrka på gränsen mellan Värmland och Norge. I det politiska klimatet som rådde efter att Sverige förlorat Finland till Ryssland samt ingått union med Norge, var tidpunkten inte särskilt väl vald och ansökan avslogs.

Porträtt av Carl Axel Gottlund som ung
Konstnär: Robert Wilhelm Ekman
Konstmuseet Ateneum, Helsingfors

KÄLLOR OCH LITTERATUR

De främsta källorna som berättar om finnar i Uppland finns i arkiven, där bland annat skattelängder, kyrkböcker och domböcker ger uppgifter om namn, årtal och händelser. Det finns inte så mycket skrivet om finnbosättningarna i Uppland, men några forskare och författare har ändå tagit sig an ämnet.

En av de tidigaste artiklarna om finsk bebyggelse i Uppland skrevs av Bengt Hesselman. Hans artikel ”Från Uppländska afbygder” i Svenska Turistföreningens Årsskrift år 1900 behandlar mycket kort den finska kolonisationen, främst i Lövsta och Films socknar i norra Uppland. Hans sagesmän berättar bland annat att finnarna var trollkunniga och matade ormar, som kallades ”småkissar”, med mjölk. I Sonbo, Films socken uppgavs finnarna ha svedjat.

I sin artikelserie i Ymer 1901–02 beskrev Sven Lönborg en stor del av finnskogsområdena. Han nämner helt kort Uppland vid några tillfällen, men mer i förbigående.

En artikel som i sin helhet beskriver finnbosättningar i Uppland författades av Gustaf Holmgren med titeln ”Om finsk bosättning i Upland”, publicerad i Upsala Nya Tidning 6 februari 1946. Det som främst beskrivs är de bosättningar som gjordes av finnar under 1400-1500-talen, men han gör några jämförelser med skogsfinska områden i övriga Sverige också.

Nils Sundquist publicerade en artikel om ”Stugan i Järlåsa” i Upsala Nya Tidnings julnummer år 1957, där han beskriver torpet Lövhagen och dess byggnader.

Richard Broberg, som under många år var verksam vid Landsmålsarkivet i Uppsala (numera Institutet för språk och folkminnen), var en forskare som framför allt kartlade mellersta Sveriges finnskogar. Hans forskningsresultat, med tonvikt på Värmland, har publicerats i böcker och artiklar. Han gjorde även arkivundersökningar angående finnbosättningar i Uppland som dock aldrig publicerades. Hans arkiv och bibliotek förvaras idag på Finnkulturcentrum i Värmland, där det finns två pärmar med material från Uppland.

Den som främst beskrivit bebyggelsen och finnarna i Järlåsa socken är Sören Eriksson via artiklarna ”Järlåsa Hembygdsförening och torpet Lövhagen” Järlåsa-Bygden nr 27, 2001 och ”Bebyggelsen i Järlåsas norra del – Artikel 2” Järlåsa-Bygden nr 33, 2007. Eriksson ger där en god beskrivning av ”finnarna under Östfora säteri” och deras levnadsöden. Uppgifterna är huvudkälla för avsnittet om skogsfinnar i Järlåsa socken.

FINNAR I UPPLAND OCH UPPSALA KOMMUN

Eftersom Sverige och Finland var ett gemensamt rike från tidig medeltid ända till 1809 blev Uppland en central del i rikets geografi. Följaktligen var migrationen mellan särskilt västra Finland, Stockholm och Uppsala livlig sedan äldsta tid. Människor flyttade mellan rikshalvorna för att bosätta sig eller för att bedriva handel, men också säsongsvisa arbetsvandringar var vanliga. Särskilt omfattande var de till jordbruken i Mälardalen och till områden med gruv- och brukshantering.

I Uppland finner vi därför redan under 1400-talet de första skriftliga beläggen för invånare med epitetet ”Finne”. Under 1500-talet förekommer de rikligt. Som exempel på uppteckningar inom nuvarande Uppsala kommun kan nämnas:

Greger Finne i Uppsala år 1448
Mårten Finne i Uppsala år 1456
Mats Finne i Krisslinge, Funbo socken år 1471
Olof Finne i Forkarby, Bälinge socken 1480
Anna finska i Björklinge år 1490
Nils Finne i Altuna samt Henrik Finne i Ekeby, Lena socken år 1507
Per Tavast i Ovanberg, Uppsala 1539
Erik Finne i Börje socken år 1540
Lasse Finne i Stymninge, Rasbo socken år 1540
Greger Finne i Gamla Uppsala år 1540
Jöns Finne i Skuttunge socken år 1540
Finska Kajsa får lön å Uppsala Gård år 1540
Jöns Finne i Österby, Ålands socken år 1541
Jöns Finne i Danmarks socken år 1542
Jörgen Finne i Kungsgården, Gamla Uppsala år 1542
Peder Bottnekarl i Uppsala år 1549
Per Finne i Hillinge, Hagby socken år 1549
Erik Finne i Orekulla, Rasbokils socken år 1551
Sigfrid Finne i Uppsala år 1552
Måns Finne i Sävja, Danmarks socken år 1554
Nils Tavast i Rickomberga, dåvarande Ulleråkers härad år 1555
Eskil, Finne i Eke, Vaksala socken år 1555
Mats Finne i Uppsala år 1579
Hustru Margareta, Måns Finnes hustru på Islandet år 1599

I tiondelängderna för 1550-talets mitt uppges det ca 120 personer med epitetet ”Finne”. De flesta återfinns i landskapets centralbygder som Uppsala, Enköping, Sigtuna och Stockholm.

Förutom arbetare och handelsmän fanns även bönder. Enbart i Trögds härad fanns vid 1540 inte mindre än 25 finska familjer som var antecknade som självägande bönder eller landbor (arrendatorer). Även inom nuvarande Uppsala kommun hittar man i skattelängderna bönder som hade finsk härkomst. I Bälinge står bland annat Mårten Finne i Högby, Mickel Finne i Uggelsta, Anders Finne i Sundbro samt Peder Finne i Rörby upptagna som landbönder vid 1500-talets mitt.

Under 1600-talet finns också otaliga uppgifter om finnar i Uppland. Som exempel inom nuvarande Uppsala kommun kan nämnas Sigfrid Finne, Simon Finne och Påvel Finne vilka tas upp i boskapslängden 1627 för Almunge socken. Erik Matsson och Lars Staffansson omnämns som boende i Finnbo, Skuttunge socken enligt domboken 1639. Det är svårt att fastställa ifall de var ättlingar till tidigare inflyttade finnar eller om de tillhörde gruppen skogsfinnar. Staffan Sigfridsson vid Kylsmossan var däremot sannolikt skogsfinne. Han fick lov att ta upp sitt nybygge på allmänningen mellan Fagersked (Fagersten), Skuttunge fäbodar och Mångelbo enligt Bälinge häradsrätt 1645.

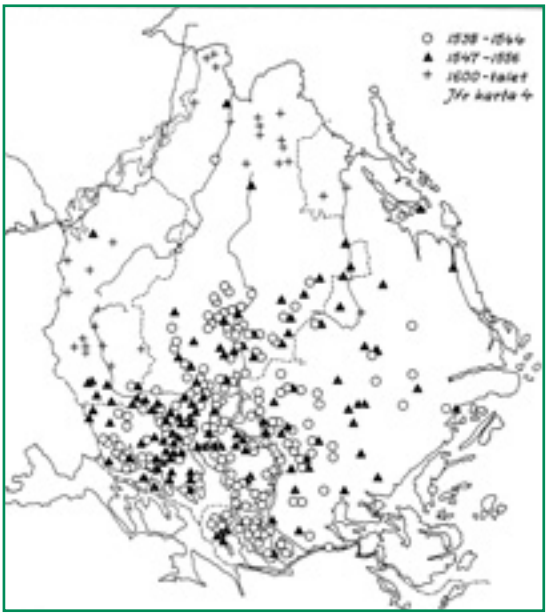

Karta över platser i Uppland där finnar står upptagna i skattelängder. Platserna markerade som + är möjliga skogsfinska bosättningar. Karta: Richard Broberg

SKOGSFINNAR I UPPLAND

Det fanns många finnar inom landskapet Uppland under medeltiden och tidigmodern tid. Men om man ser på 1600-talets finska befolkning i Uppland blir det svårt att urskilja vilka som tillhör den tidiga ”västfinska” befolkningen och vilka som är skogsfinnar. I de klassiska finnskogsområdena i Gästrikland, Dalarna, Medelpad, Ångermanland, Värmland, Tiveden, med flera, är det relativt lätt att urskilja skogsfinnarna eftersom de koloniserade skogsmarker främst på allmänningar och i högre grad än andra hade svedjebruket som främsta odlingsmetod. För Bergslagens del finns samma problematik som för Uppland, eftersom där också har funnits finnar som sedan äldre tid varit verksamma i bruksnäringen. Emellertid finns i Bergslagen tämligen avskiljda finnmarker, vilket innebär att de tveksamma fallen är få, speciellt som finnskogsforskare grundligt har kartlagt skogsfinnarna och deras bosättningar.

Om 1400–1500-talens finnar i Uppland i hög grad var bosatta i centralbygden, så är det i de skogrika delarna av Uppland som man får leta efter skogsfinnar. I en rannsakning från Orsa Finnmark 1636 uppges till exempel finnarna Henrik och Johan Henrikssöner vara födda i Tierps socken. Där fanns enligt domböcker och skattelängder från första halvan av 1600-talet finnar i bland annat Bäcklösen, Finneboda, Munga och Skogsbo. En dombok från 1641 i Ovansjö socken i Gästrikland anger att Lars Eriksson från Bäcklösen slog hustru Karin på finnbosättningen Kungsberg i Järbo, så att hon fick missfall. En annan dombok från 1609 i samma socken beskriver hur husmannen Måns Månsson från Finnäs i Järbo flyttar till Harbo socken.

I Västlands socken fanns under samma tidsperiod flera uppgifter om finnar som möjligen var skogsfinnar. Här nämns bland annat Erlandsbo, Finnänget, Gällbo(da), Hofsänge, Mal(a)n, Sandby, Sätra, Valla och Östergällbo. I Valö socken uppger domboken 1634 att Mats Jöransson önskade ta upp nybygge i råskillnaden mellan Pålsmora och Prästbolet ”uti villande marken” med sex års skattefrihet. Att på detta sätt ta upp nybyggen med ett visst antal års skattefrihet, var vanligt förekommande bland skogsfinnar.

I Österlövsta återfinns noteringar som möjligen avser skogsfinnar, nämligen Henrik Finne i Nymden, på gränsen mot Films socken och som ligger precis i sådana gränstrakter som är karakteristiska för skogsfinsk bebyggelse. I en dombok från 1632 i Husby socken Dalarna uppges att finnen Tomas Larsson sålt sitt torp Källmyra i Österlövsta till Per Persson som sannolikt var en landsman.

SKOGSFINNAR I JÄRLÅSA SOCKEN

Järlåsa socken är den del av Uppsala kommun som, utifrån de källor vi nu känner till, tycks vara mest intressant avseende skogsfinska bosättningar. Främst är det ett antal gårdar som legat under Östfora säteri som med stor sannolikhet har skogsfinska anor. Här följer en sammanställning över gårdarna och släktsambanden.

Envallen

Envallen togs upp omkring 1640 av *Tomas Pålsson* och hans familj, i källorna kallade ”Finnarna under Östfora”:

Kerstin Persdotter	*Troligen född i Finland. Son: Tomas Pålsson*
Tomas Pålsson	*Hustru okänd. Båda döda 1676. Barn: Per, Erik, Mats, namnlöst barn f. 1651*
Per Tomasson	*Övertar hemmanet på Envallen. F ca 1634, d 1720*

Granhammar

Erik Tomasson	*Uppvuxen på Envallen. Tog upp Granhammar ca 1663. Död 1697. Flera barn.*

Rörbo

Mats Tomasson	*Uppvuxen på Envallen. Tog upp Rörbo ca 1666. Död 1673.*

Lövhammar/Nybygget/Lövhagen

Anna Eriksdotter	*Född i Granhammar ca 1663. Dotterdotter till Tomas Pålsson. Gift med Nils Olofsson. Omnämns i Lövhammar från 1694. Fosterdotter: Brita Eriksdotter*

Svarvarbo/Bolandet

Sigfrid Persson	*Kallas även Sigfrid Svarvare. Upptog torpet ca 1640 på sockengränsen mellan Järlåsa och Jumkil. Brukade torpet till 1654. Troligen skogsfinne. Mor: Cecilia.*

Tomas Pålsson i Envallen och hans efterkommande har lämnat få spår efter sig i arkiven. Det finns dock några notiser i kyrkböckerna. I en roteringslängd från 1653 kallas Tomas för ”Tomas Laggare”, vilket är intressant då sådana tilläggsnamn var vanliga även i andra finnskogsområden. I ett antal domboksprotokoll nämns Östforafinnarna. Ägaren till Bredsjö säteri i Järlåsa, Gustaf Rosenhane, stämde in Per och Mats Tomasson i Envallen 1664 men de kom inte till tinget. Till nästa ting stämde Rosenhane

in ”Finnarna under Östfora” men ingen av dem kom då heller. Det framgår tyvärr inte vad stämningarna avsåg. Nästa domboksärende är från 1685 där Per Tomasson i Envallen upptagit eller huggit på allmänningen.

Förmodligen var Sigfrid Persson i Svarvarbo/Bolandet också skogsfinne. Sigfrids mor som uppgavs vara död år 1645, hette Cecilia, vilket var ett namn som var sällsynt i svenskbygden i Järlåsatrakten. Namnet förekom emellertid i övriga finnskogsområden. Sigfrid och Tomas kom troligen samtidigt till Järlåsa eftersom den äldsta noteringen som ännu hittats för dem är 1640 års boskaps- och mantalslängd. Sigfrids namn förekommer inte efter 1654, så möjligen hade han dött eller lämnat Järlåsa socken.

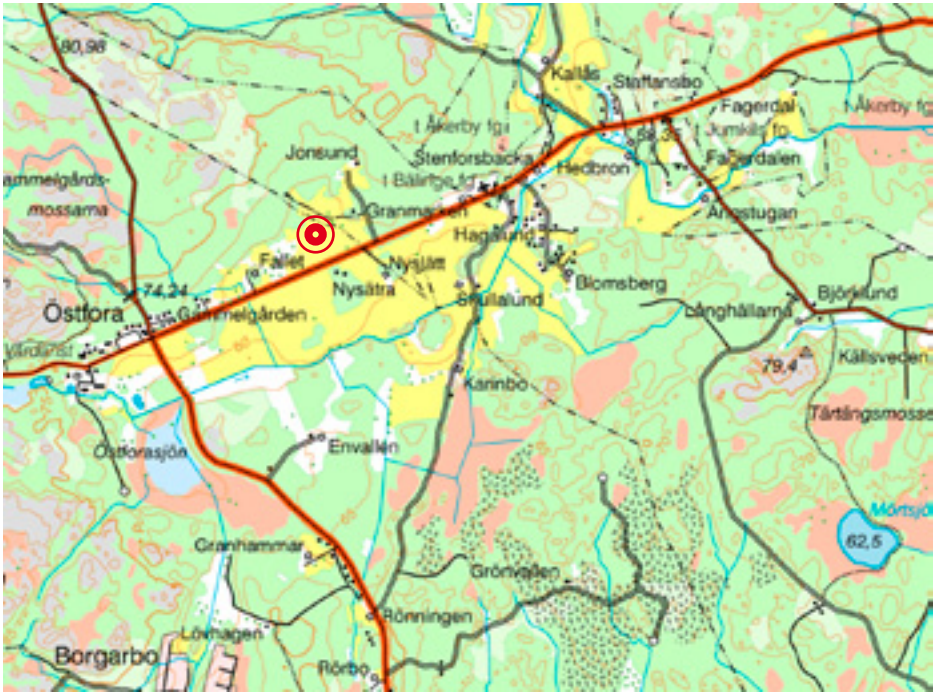

Bolandet

Finnarna på Envallen med omnejd tycks inte ha varit integrerade i den omgivande svenskbygden i särskilt hög grad. Ingen av Tomas Pålssons närmaste ättlingar har förekommit bland dopvittnen i födelseböckerna som finns bevarade från år 1690.

Det fanns ytterligare några personer under 1600-talet i Järlåsa som benämndes “finne” men de bodde i ”svenskgårdar”.

Lövhagen

Gården Lövhagen, från början kallad Lövhammar, togs upp av Tomas Pålssons barnbarn Anna Eriksdotter och hennes man Nils Olofsson omkring 1694. Anna och Nils dog barnlösa, men de hade en fosterdotter, Brita Eriksdotter, som övertog gården tillsammans med sin man Anders Eriksson år 1725. Gården fick uppleva 5 generationer av Tomas Pålssons ättlingar, när till sist Maria Margareta Eriksdotter och hennes man lämnade gården 1840. Idag ägs Lövhagen av Järlåsa hembygdsförening. Gården är mycket intressant med sin historia och sina gamla byggnader.

En karta från 1787 visar var dåvarande byggnader låg. De idag befintliga byggnaderna; det gamla huset, mangårdsbyggnaden och portlidret ligger i stort sett på samma platser som 1787, men troligen är det bara det äldsta huset som fanns under den tiden. Mangårdsbyggnaden och portlidret har blivit ersatta av nya byggnader. Under årens lopp har även om- och tillbyggnader skett.

Lövhagen 1787

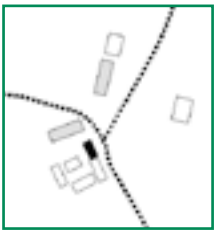

T.h. Kartskiss över gårdsplanen med dåtida byggnader utritade. De gråmarkerade rektanglarna visar att det fanns bostadsbyggnader där det gamla huset samt mangårdsbyggnaden ligger idag. Den svarta rektangeln visar platsen där portlidret nu står.
Kartskiss: Sören Eriksson

Lövhagen

Gamla huset på Lövhagen 2011, med källaren i förgrunden.

Gamla huset

Åldern på det äldsta huset har varit svårbedömt. I äldre publikationer gissar man att byggnaden härstammar från 1690-talet när gården först upptogs, men det är ovanligt att bostadshus av denna typ kan bevaras så länge. Huset står idag delvis taklöst och de av väder och vind åtgångna stockarna har inte varit så lätta att åldersbestämma.

På kartan från 1787 ser man att byggnaden ligger på samma ställe där ett bostadshus var beläget. Från 1740-talet omnämns gården som ”Nybygget” och man kan tänka sig att byggnadsbeståndet då och ett antal decennier framåt förnyades, speciellt som det blev en generationsväxling på gården 1759. Den dendrokronologiska undersökningen (årsringsanalys) visar också mycket riktigt att huvuddelen av det äldsta huset uppfördes någon gång mellan 1757–60.

”Gamla huset” har förmodligen haft en tillbyggnad mot nordöstra gaveln eftersom kartan från 1787 visar på en längre byggnad än den som finns nu. Den delen har sedan antingen rivits eller flyttats. Det är svårt att avgöra om nuvarande hus har varit en del av en rökstugelänga. Platsen där ugnen legat består nu av ett antal stenar, men det går inte att klargöra vilken sorts ugn som stod där förr. Det finns idag inga tecken på att det funnits innertak, men byggnaden har genomgått ombyggnationer och stockarna har sannolikt bilats under senare tid. Under byggnaden finns en stor källare, med ingång från gaveln. Källare under bostadshuset fanns ofta på samtida skogsfinska gårdar bland annat i Hälsingland, men var även vanligt förekommande på uppländska gårdar.

Interiör från ”Gamla huset” på Lövhagen. T.v. Foto från Järlåsabygden nr 30, år 2004 när taket fanns kvar. T.h. foto av interiören år 2011 när halva taket är borta.

Mangårdsbyggnaden

Mangårdsbyggnaden står som tidigare nämnts också på en plats där det redan 1787 fanns ett bostadshus. Åldersbestämningen har även här varit svårbedömd eftersom i stort sett alla stockar i huset finns bakom brädfodring eller innerväggar och det blir då svårt att ta borrprover. Den dendrokronologiska analysen pekar på att åtminstone delar av huset kan vara uppfört omkring år 1802, vilket tidsmässigt kan passa, då en generationsväxling även skedde omkring år 1800.

Möjligen uppfördes en ny stuga vid denna tid, men det kan även vara fråga om en påbyggnad. Alternativt har två byggnader sammanfogats till en, eftersom det finns skarvade stockar som möts i förstugan, som tyder på detta. Som underlag på yttertaket finns än idag rester av ett gammalt brädtak, där till och med ”vattrännorna” (längsgående skåror där regn och annan fukt kan rinna undan) finns kvar. Brädtak var tidstypiskt bland annat för det tidiga 1800-talet.

Mangårdsbyggnaden på Lövhagen 2011.

Portlidret på Lövhagen 2011.

Portlidret

Även om portlidret på Lövhagen står på samma plats som en byggnad enligt 1787 års karta, är det dock inte samma uthus. Byggnadstekniken tyder på tidigt 1800-tal och den dendrokronologiska undersökningen visar mycket riktigt att lidret uppfördes omkring 1812–13.

På den högra dörren i portlidret finns en ristning i form av ett blommönster, sannolikt ritat med en passare eller liknande verktyg. Mönstret återfinns på en skäkta från den närbelägna gården Ljusbrunn. Gården har varit bebodd av ättlingar till Tomas Pålsson i Envallen.
Foto: Lennart Källgren

MER INFORMATION om människor med finsk bakgrund finns på webbplatsen *http://kulturellaspar.se/kulttuurijaljet*. Där har vi valt att lyfta fram några av de personer, både historiska och nu levande, som har sina rötter i Finland och som har lämnat spår efter sig i Uppsalas kulturliv. *Finska spår* är en del av informationsprogrammet *Kulturella spår i Uppsala*.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i Sverige började gälla 2010. Målet är att ge skydd åt Sveriges nationella minoriteter, stärka deras möjligheter till inflytande och stödja deras språk så att det hålls levande. Uppsala kommun är också sedan 2010 förvaltningsområde för det finska språket. Sverigefinnarna i kommunen har därigenom ett utökat skydd, vilket betyder att den som talar finska kan begära att få förskoleverksamhet eller äldreomsorg på finska. Finsktalande har rätt att kommunicera med myndigheter muntligen och skriftligen på finska. Den sverigefinska kulturen och det finska språket ska lyftas fram och barns utveckling av en kulturell identitet och det egna språket ska främjas särskilt. Kommunen ska också informera om de möjligheter och lagliga rättigheter som förvaltningsområdet ger sverigefinnarna i kommunen.

För information om vad som är på gång i Uppsala på finska och vart man vänder sig med olika frågor:
http://www.uppsala.se/sv/uppsalase/Suomeksi/ eller 018-727 18 32.

UPPSALA KOMMUNS TÄTORTER

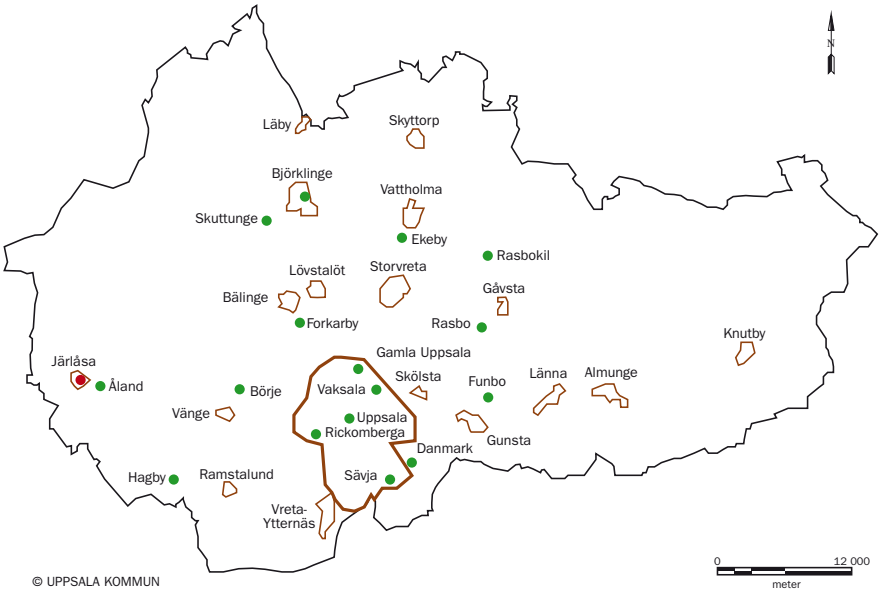

- Plats där person med benämningen ”Finne” bott under 1400- och 1500-tal
- Skogsfinsk bosättning under 1600-talet

Uppsala KOMMUN
KULTURNÄMNDEN